

UTÓSZÓ

A Garán át Pestről Szivácra érkező Szenteleky Kornél tarsolya könyvekkel volt tele – elsősorban a francia irodalom szövegeivel, s úgy tetszik, amint Sziváccon megvetette a lábát, környezetével könnyen fel tudta éleszteni egykori zombori ismeretségeit, a *Bács-megyei Napló*ban elsősorban Dettre Jánossal épít ki kapcsolatokat, aki méltó szellemi társa volt. Nemcsak *A Hétk*ben tanult cikkfrással szerzett becsületet, hanem immár az új kritikus is, aki rendszeresen adott hírt a francia irodalomról a magyar könyvkiadás nyomán, az írót is, akiről írt, már ismerte: Gautiert éppen úgy, mint Rilket, Brandest, Romain Rolland-t vagy Unamunót. A barátot kereső már 1922-ben találkozik az ugyancsak pesti kapcsolatokkal dicsekvő Verászón élő Pechán Józseffel, akit dicsér, majd meggyászol a maga sorsát látva a művész barát korai halálában. A képzőművészet érdeklődésének állandó tárgya: a francia művészek mellett Kállai Ernő is – az impresszionisták mellett az újabb, a művészet előőrseinek szerepét játszó művészek között, de a vajdasági közönség várta esztétikai vizsgálja mégsem a kritika volt, hanem esztétikai tanulmánya a modern művészeti törekvésekről és irányokról. Érdeklík az esztétikai jelenségek, de mindegyiket nem egyformán kedveli, amikor a *Bács-megyei Napló*ban szinte rendszeresen ismerteti őket. Az európai jelentőségű eredményeket reagálja le például a nevezetes moszkvai színház, a Hudozszesztvennij Tyeatr jugoszláviai vendégszereplésekor, amikor erre mifelénk is megfordultak. Ezekben az években formálódott a primitív falusi környezetben az európai nagy szellemekkel társalgó esztéta képe. Közben Szenteleky Kornél figyelme ugyan-ezekben az években a friss jugoszláv irodalom felé is fordul, többek között a sziváci származású Mladen Leskovac ösztönzésére. Művészi élményeket keres, és tanftói feladatokra talál, amikor a szerb irodalom jeleseit részben fordítani, részben bemutatni igyekezett. *A Bazsalikom* bevezető írása irodalompolitikai hitvallása is, arra figyelmeztet, hogy környezete szellemének új szélességi és hosszúsági fok is van; az új jugoszláv szellemi élet, s ehhez kapcsolódik később az erdélyiek közül Makkai Sándor, akinek munkáival több írásában

is foglalkozik. Közben Ady Endre és Kosztolányi Dezső, valamint Babits Mihály és Tóth Árpád irodalmi egének fényes csillagai. Mert az 1920-as évek második felében nem csupán irodalompolitikus, hanem nemzetpolitikai érdeklődése is erősödni kezd. Egyelőre azonban a *Vajdasági Írást* szerkeszti, és a legszínvonalasabb szövegek, a szépirodalmiak is, az ő tolla alól kerülnek ki. Már nem a *Bács megyei Napló* esztétája, szembekerül nemcsak Fenyves Ferencsel, hanem Dettre Jánossal, később pedig Havas Emillel is. Szinte egyik pillanatról a másikra az ellentétben találja magát: az orvos nem űzhetette olyan módon a mesterségét, hogy közömbösen menjen el a társadalmi és kisebbségi nyomor látványa felett. S az új magyar irodalmi ideálok között ott vannak a szociális érdeklődést mutatók is, természetesen a vajdasági írás elkötelezettjei is, hiszen a feléje érdeklődéssel fordulóknak rendre a baloldaltól jöttek – Dettre Jánostól Csuka Zoltánon át Kristály Istvánig. Feltűnő, hogy vajdasági léte első évtizedét támadások, viták és nagy fontosságú elvi értékű tanulmányok jellemzik. Nem ellenséggel, hanem elvbarátaival találja magát szemben (Dettre Jánossal előbb, Fekete Lajossal később). Ezekben a polémikákban és elvi jelentőségű írói megnyilatkozásokban azt mutatja, milyen kanyargós volt az életútja és gondolkodásának milyen kanyarai voltak. Emlékeznünk kell, hogy csupán fél év választja el a „D. J.” barátjához írt nyílt levelét a *Magyar gyarmatok* című polemikus hangoktól sem mentes írásától! „S éppen ezért talán ki szabad mondanom a kívánságom: ne legyen »vajdasági irodalom«. Legyenek írók a Vajdaságban, de hagyjuk a couleur locale-t meg a sajátos vajdasági lelket. Próbáljunk írni, ha tudunk, ha merünk, de ne törekedjünk olyan jelző kiérdemlésére, amely számunkra csak kötelességet, költöttséget, nyugös alkalmazkodást jelent, de amely nem fejezi ki művészi munkánk becsét, hitét és törekvését.” Időközben olvashatta Makkai Sándor Ady-könyvét (a recenziója szeptemberben jelenik meg), és gondolkodásra készíti a felismerés, hogy van „kisebbségi magyar világszemlélet”, amelyet az erdélyi püspök is hirdetett, s amely nem talált a magyar szellemi életben megértésre. Új fogalmai az „öntudat” és a „faji értelem”, amely megértés után kiált. Kérdezi tehát a *Magyar gyarmatok* című írásában: „Vajon a kisebbségi sors-e a keserűbb, avagy a gyarmati? – itt meddő és szomorú dolog keresgélés, a kesergő méricskélés. A valóság mindenestre az, hogy minden magyar népdarab önálló szellemi életre van

utalva, és ebben az életre kelésben nincs karon fogó szülője, segítő-társa vagy gyámoltója, csak őnmaga. Ez nagyon komor és kegyetlen dolog, mégis: ennek belátása és tudatos beismerése a jövőendő élet első bizonyos és boldog szívverése.” Az 1928-ban megindított *Vajdasági Írás* már az itt kifejtettek pecsétjét hordozza: „Tükre szeretnénk lenni e zsfros földdarab mostohán mellőzött szellemének és minden kulturális megmozdulásának.” Feladat tehát keresni a kapcsolatokat a szerb–horvát kultúrával és az „új magyar szigetekben bimbózó” kulturális törekvésekkel. Tanulmányai, kritikái már ezeket a célokat szolgálják. A következő években nagyot lép elméletben és gyakorlatban egyaránt. Gyakorlatban *A Mi Irodalmunk* és a *Kalanygya* megindítása, elméletben a „helyi színek” elméletének a meghirdetése, az *Ákácok alatt* című antológiában pedig gyakorlati demonstrálása. Ez lesz elméleti alapvetése és summája élete utolsó öt éve gondolkodásának és gyakorlati tevékenységének.

BORI Imre